

Anna Murià: *Genets cap a la mar* de J. M. Synge

Dolors Udina

Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Dolors.Udina@uab.cat

Resum

A la dècada de 1950, Anna Murià va traduir al català l'obra de teatre del dramaturg irlandès J. M. Synge *Riders to the Sea*, que va ser representada a Mèxic. L'article fa una indagació sobre la possible motivació d'Anna Murià per traduir aquesta obra d'un dels promotors, juntament amb W. B. Yeats, de l'«Irish Literary Revival», un moviment de final del segle XIX que tenia com a objectiu recuperar les arrels històriques i folklòriques de la literatura irlandesa. També analitza el fet curiós que el renaixement de la literatura irlandesa es basi en obres escrites precisament en la llengua dominant: l'anglès. Finalment es fa una breu comparació entre la traducció al castellà de la mateixa obra de Juan Ramón Jiménez i Zenobia Camprubí.

Paraules clau: Anna Murià, *Riders to the Sea*, J. M. Synge, Irish Literary Revival, traducció.

Abstract

In the 1950s, Anna Murià translated into Catalan the play written by the Irish playwright J. M. Synge, *Riders to the Sea*, which was performed in Mexico. The paper makes an inquiry on Anna Murià's motivation for translating this play from one of the Irish Literary Revival instigators, together with W. B. Yeats, a 19th century movement whose aim was to recover Irish literature's historical and traditional roots. It also analyzes the fact that the revival of Irish literature was based on works written in English. Finally there is a brief comparison between the Catalan translation of this play and the Spanish one by Juan Ramón Jiménez and Zenobia Camprubí.

Key words: Anna Murià, *Riders to the Sea*, J. M. Synge, Irish Literary Revival, translation.

Després d'aquesta «primera aproximació» al que va representar la traducció a l'exili que acaba de presentar-nos Montserrat Bacardí, ens centrarem en una obra de dimensions molt reduïdes però de gran significació tant per la importància de l'autor de l'original com per la representativitat de la traductora al català. El llibre del qual parlarem, traduït per Anna Murià, és *Genets cap a la mar* (*Riders to the Sea* en versió original), una obra de teatre en un acte de John Millington Synge, destacat poeta i dramaturg irlandès que juntament amb W. B. Yeats va posar les bases del moviment literari i teatral del seu país a la primeria del segle xx, quan

Irlanda encara maldava per aconseguir la independència. *Riders to the Sea* es va representar per primera vegada a Dublín l'any 1904, i la traducció al català, dirigida i protagonitzada per Anna Peris de Lluelles, es va estrenar (i que sapiguem no s'ha tornat a representar) l'any 1955 a l'Orfeó Català de la Ciutat de Mèxic i va ser publicada a la revista *El Pont* tres anys després. L'any 1995, aquesta traducció va ser publicada per l'Institut del Teatre en un petit volum que conté també la traducció duta a terme per Jaume Melendres d'una altra obra del mateix autor, *Les bodes del llaurer*.

No sabem del cert què és el que va portar Anna Murià, que com és sabut durant l'exili es va guanyar la vida traduint un bon grux d'obres de l'anglès al castellà pel seu compte i en col·laboració amb el seu marit Agustí Bartra, a triar aquesta diguem-ne «obreta», que juntament amb un conte de Katherine Mansfield que es va publicar a Buenos Aires, és l'única peça que va traduir al català en tots els anys d'un exili que va durar des del 1939 fins al 1970. (Després, un cop tornada a Catalunya, on la seva longevitat li va concedir 30 anys més de vida, traduiria al català un parell de llibres més, de caire molt diferent: una obra de teatre infantil i un assaig del seu fill, el sociòleg «mexicà» Roger Bartra.)

Esperàvem trobar alguna pista dels motius pels quals Anna Murià va endegar aquesta traducció a la *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*, l'extraordinari diari de l'exili que va escriure Anna Murià, en un llibre d'una modernitat remarcable, a mig camí de la novel·la, el dietari i l'assaig, per deixar constància de la vida i l'obra del poeta Bartra i que ens permet seguir fil per randa la vida literària i emocional de la parella durant els trenta anys d'exili. Bé doncs, malgrat les nostres esperances, no vaig poder descobrir a la *Crònica* —com tampoc a les *Reflexions sobre la vellesa* que va publicar pocs anys abans de morir—, per què i en quines circumstàncies vitals Anna Murià es va posar a traduir *Genets cap a la mar*. Ens agrada imaginar-nos-la enfrontant-se als diàlegs dramàtics i tallants de l'obra quan als anys 50 el matrimoni Bartra va anar a passar un parell d'anys als Estats Units i vivia a Nova Jersey, «en una regió retirada, tranquil·la, sense brogit d'estiuejants», en un *cottage* «voltat de bosc i enfront d'un llac [...], un llac tan bell com un paisatge de conte d'Andersen, tan meravellós que no semblava real, reflectint en les seves aigües el daurat i el roig dels arbres i els matolls, amb les clapes de verd fosc dels cedres...», o bé a Bayville, on van viure «com fora del món tot un hivern d'aïllament feliç», en una casa a pocs metres del mar, on «així que l'horitzó s'encaïma una mica, la costa s'esborra i el cel s'eixampla davant els ulls meravellats, en una tènue grisor», un entorn prou adient per a immernir-se en l'ambient adust i mariner de la Irlanda de Synge.

Això pel que fa al lloc on me l'afiguro traduint *Riders to the Sea*; pel que fa a les motivacions, potser va ser l'atracció que li produïa l'experiment lingüístic que representava la llengua angloirlandesa en la qual havia escrit l'obra l'autor original, el tarannà líric d'aquella obra tan dura i sense contemplacions que només podia ser obra d'un poeta, el fet curiós —que no tenin constància que ella conegués— que fossin una destacada parella literària formada per Zenobia Camprubí i Juan Ramon Jiménez els qui n'havien fet la traducció al castellà que es va publicar el 1920, el simple fet que en llegir l'obra se n'enamorés, o potser encara el

desig de participar en el projecte dramàtic d'obres de teatre d'un acte que escrivia Agustí Bartra. Sí que sabem que, quan eren als Estats Units, es van interessar molt tots dos pel teatre d'autors poetes com ara Eugene O'Neal, Archibald McLeish o T. S. Eliot. Com ja hem dit, *Genets cap a la mar* es va estrenar a Mèxic el gener del 1955, en una sessió que formava part de les Vetllades teatrals de l'Agrupació Catalana d'Art Dramàtic, juntament amb dues obres més d'un sol acte, *Octubre*, d'Agustí Bartra, i *Peticció de mà*, de Txèkhov, traduïda per Bartra.

Abans de parlar de l'argument de *Riders to the Sea* i de fer una breu anàlisi de la traducció que en va fer Anna Murià, val la pena donar unes pinzellades de la vida de John Millington Synge, poeta, traductor, prosista, erudit i, sobretot, dramaturg, que juntament amb W. B. Yeats va ser un dels promotors de l'«Irish Literary Revival», un moviment de finals del segle XIX que tenia com a objectiu recuperar les arrels històriques i folklòriques de la literatura irlandesa, que s'anaven afonant en el no-res després de tres-cents anys de dura colonització anglesa.

Synge va néixer en un petit poble a prop de Dublín el 1871 i va morir molt jove a la capital, el 1909, però en aquests 37 anys de vida va bastir una obra literària, tant en poesia i prosa com en teatre, que va resultar vital per al futur de la literatura d'Irlanda. Per dir-ho esquemàticament, hi ha quatre eixos que vertebraven la curta vida de Synge. En primer lloc, l'afició que va tenir des de molt petit a les ciències naturals, una afició que el va portar, amb la lectura de *Sobre l'origen de les espècies* de Darwin, a renegar dels sentiments religiosos que li havia inculcat la seva família, protestant i d'origen anglès. L'ateisme producte d'aquesta lectura, que podríem considerar el segon eix de la seva vida, el va allunyar de la família i de les idees angleses dominants i el va acostar al nacionalisme, per bé que des d'un punt de vista cultural i literari més que no pas polític. Un tercer eix són les llengües: l'hebreu, el llatí, el grec i el gaèlic, que va estudiar al Trinity College, així com el francès i l'alemany. El quart eix és la música, que va triar com a professió tan bon punt va acabar la carrera universitària, però que va abandonar després d'uns mesos d'estudis musicals a Alemanya, conscient que no tenia prou talent per a dedicar-s'hi plenament. A partir de llavors va viatjar per Alemanya, França i Itàlia, perfeccionant els idiomes i fent traduccions esparses i lectures aprofundides de poetes del moment com Baudelaire, Goethe, Wilde, Rabelais, Flaubert i molts altres. Ha quedat constància de tot el que llegia, pensava i sentia a les nombroses llibretes de notes que va mantenir tota la vida i que permeten resseguir amb prou fidelitat l'evolució del seu pensament i del seu gust literari.

Sembla que el moment cabdal de la vida de Synge va ser quan, el 1886, va conèixer a París W. B. Yeats, que li va aconsellar que deixés de buscar models en els poetes decadentistes i simbolistes a la moda francesa i se n'anés a viure a les illes Àran per aprofundir en les arrels del seu país a través del contacte amb la gent autèntica i per buscar una manera de donar veu a una vida que mai no havia trobat expressió. Malgrat la importància del consell, és molt probable que, sense les paraules de Yeats, Synge hagués acabat fent el mateix. Feia poc que havia començat a llegir autors com Pierre Loti, les novel·les del qual solen desenvolupar-se a països exòtics, i sobretot per la feina de l'intel·lectual Anatole Le Braz, que s'havia

dedicat a l'estudi del folklore bretó i a traduir-lo al francès per procurar-li una audiència internacional.

Del 1898 al 1902 va fer cinc viatges amb estades d'aproximadament un mes a les illes Àran, a l'oest d'Irlanda, on tothom parlava gaèlic i molta gent, sobretot les dones, desconeixia l'anglès, on es mantenien amb gran puresa unes formes de vida ancestrals amb fortes reminiscències dels pobles primitius i on hi havia una rica literatura popular oral, formada per llegendes, contes i balades sobre els herois de les antigues gestes irlandeses. Synge es va dedicar a practicar la llengua i a estudiar les tradicions i els costums dels aranesos i va deixar constància de la seva estada a les illes en un llibre exquisit titulat *The Aran Islands*, del qual disposem una traducció especialment bona d'Artur Quintana, que s'acompanya d'un bon nombre de notes erudites sobre detalls idiomàtics i de tradicions. De l'estada a les Àran en va treure el material per a quatre de les obres dramàtiques que el van convertir en el gran autor teatral de la Renaixença irlandesa a l'entorn de l'Abbey Theatre de Dublín: *Riders to the Sea*, *In the Shadow of the Glen*, *The Well of the Saints* i *The Playboy of the Western World*.

No deixa de ser curiós que l'idioma de la renaixença de la literatura irlandesa i del teatre nacional hagués de ser l'anglès. Malgrat conèixer el gaèlic, idioma en el qual va escriure moltes cartes i diverses entrades del seu diari, i del qual havia traduït algunes obres a l'anglès, estava convençut que «cap illa menuda, situada entre dos països que parlen la mateixa llengua, com Anglaterra i Estats Units, pot confiar en el manteniment d'una llengua diferent. L'anglès quedarà probablement com a llengua d'Irlanda, i jo penso que ningú es playnerà d'aquesta possibilitat...» Val a dir que a finals del segle XIX, encara no hi havia acord per una ortografia estàndard de l'irlandès, que es parlava de manera diferent en tres zones del país (les Àran, Wicklow i el comtat de Mayo), cosa que feia molt frustrant l'estudi de la llengua per a l'acadèmic que volia escriure amb lucidesa. Alguns escriptors van optar per l'irlandès clàssic estàndard de 1200 a 1600 mentre d'altres buscaven una ortografia simplificada de les paraules comunes als tres dialectes moderns. En tot cas, el fet de l'idioma el va enfrontar tota la vida a la Lliga Gaèlica, creada el 1876, que pretenia implantar a tot el país un gaèlic unificat que Synge qualificava de «xerrameca incoherent que es pretén fer passar per irlandès», mentre que ell era partidari de defensar el gaèlic com a llengua única allà on encara es parlava de manera general i d'oblidar la pretensió absurda d'imposar-lo a la resta d'Irlanda on ja només es parlava anglès. En tot cas, l'anglès de Synge està voluntàriament amarat del gaèlic que ell havia estudiat i traduït i que havia arribat a parlar amb prou fluïdesa.

Riders to the Sea és l'única de les seves obres en què l'acció té lloc a les illes Àran. En una casa del poble es rep la notícia de l'aparició d'un home ofegat al mar. Mentre una filla de la casa acaba la feina quotidiana de pastar la farina per fer pa, l'altra arriba amb un farcell que conté la roba de l'home negat. La mare, que ha perdut en la seva lluita personal contra el mar el marit, el sogre i tres dels seus cinc fills, pressent que el mort és el seu fill i que l'últim que li queda, que s'ha d'embarcar aquest mateix dia per anar a una fira de cavalls a Connemara, també serà engolit pel mar. Aquest argument tràgic és una clara al·legoria de la duresa de la vida a les

illes irlandeses, envoltades d'un mar devorador, i de la dignitat d'uns personatges enfrontats a terribles forces quasi sobrenaturals.

La traducció que Anna Murià va fer d'aquesta obra manté a la perfecció la tensió dramàtica i està escrita en un català circumspecte i auster que aconsegueix transmetre sense faramalla l'aire tràgic i quotidià de l'ambient. La dificultat de la traducció és que Synge no escriu en una llengua literària anglesa estàndard, sinó que força l'anglès al màxim per encabir-hi la sintaxi i la manera de construir les frases del gaèlic. Per tant, al repte d'entendre ben bé el que diu, s'hi ha d'afegir a l'hora de dir-ho en català la sensibilitat i el gust en la tria de les paraules determinades i en la manera de vegades una mica forçada d'expressar-ho. En una entrevista que li van fer per al diari mexicà *Excelsior* el 1958, Murià parlava amb passió de la feina de traducció i reconeixia que abordava les traduccions a consciència, amb un gran respecte pel text original i per la dignitat de l'idioma. «No m'importa dedicar una hora a una sola pàgina —deia. No m'importa buscar a tots els diccionaris a l'abast [...] per resoldre la versió d'una paraula.» Tot i que, com hem dit abans, no hem trobat cap text que expliqui com va enfocar aquesta traducció concreta, estic segura, a la vista del resultat, que havia de ser conscient de la importància que tenia per a Synge la llengua que feia servir. No se'n va mai per les branques, no suavitza la duresa de l'original ni afegeix acotacions innecessàries que desvirtuïn la intenció de l'autor.

En el pròleg de l'edició de *Riders to the Sea* en castellà, *Jinetes a la mar*, Juan Ramón Jiménez deia que Synge «escribe una especie de dialecto personal, casi invento suyo —mezcla de los tiempos del Rey Jaime, y del galaico del oeste en Irlanda—, rico en un singular encanto imprevisto; cuyo acento —lo esencial en toda traducción— hemos procurado conservar en esta de *Riders to the Sea*». Signat: «Los traductores, Madrid, agosto 1920». No tinc cap dubte que Anna Murià hauria subscrit plenament aquesta nota i que la seva versió, que ja supera el mig segle de vida, podria ser portada ara mateix a escena sense pràcticament cap modificació.

Annex

Detalls lingüístics de *Riders to the Sea*, de J. M. Synge, amb la traducció al català d'Anna Murià: *Genets cap a la mar*, i al castellà de Juan Ramón Jiménez i Zenobia Camprubí: *Jinetes a la mar*.

— *After* en el lloc del passat perfecte, traducció d'una construcció de l'irlandès:
The young priest is after bringing them.

El capellà jove ho ha portat.

Lo ha traído el curita, y me lo ha dado.

— Tendència a ometre el pronom relatiu, que no existeix en irlandès:

It's a shirt and plain stocking were got off a drowned man in Donegal.

És la camisa i una mitja llisa d'un home que van trobar negat a Donegal.

Es el camisón y una media lisa de un ahogado que ha aparecido en Donegal.

— Formes progressives. En angloirlandès, la forma progressiva del verb «I'm going» en comptes de «I go» es fa servir molt més sovint que en anglès estàndard.

I'm thinking Bartley put it on him in the morning, for his own shirt was heavy with the salt in it.

Ara penso que Bartley se l'ha posada aquest matí, perquè la seva camisa estava encarcarada de salobre.

Estoy pensando que Bartley se la echaría encima esta mañana, porque la suya estaba como plomo, de la sal que tenía.

— Construcció d'*and*.

En irlandès, una clàusula subordinada pot estar relacionada a la frase principal per «agus» —and— seguit d'un nom i un participi.

Isn't it a hard and cruel man won't hear a word from an old woman, and she holding him from the sea?

No és un home dur i cruel, aquell que es nega a escoltar la paraula d'una vella que el vol guardar del mar?

¡Este hombre duro y malo, que no quiere oír la palabra de una vieja; y ella aguantándolo del mar!

It's the second one of the third pair I knitted, and I put up three score stitches, and I dropped four of them.

És la segona del tercer parell que vaig fer. Vaig posar-hi seixanta punts i en vaig minvar quatre.

La segunda del tercer par que le hice; yo le ponía sesenta puntos, y me dejaba cuatro.

— En irlandès no es fa distinció entre preguntes directes i indirectes i, per tant, en angloirlandès, la pregunta es fa com si fos directe:

Did you ask him would he stop Bartley going this day with the horses to the Galway fair?

Li has demanat que miri de convèncer Bartley que avui no vagi a la fira de Galway amb els cavalls?

¿Tú le preguntaste si iba a quitarle de la cabeza a Bartley que se fuera hoy con los caballos a la feria de Galway?